

Azra Adžajlić-Dedović, Marina M. Simović, Elvira Čekić, Amila Taljanović: Feministička viktimologija i psihologija

Banja Luka: Evropski defendologija centar, 2023, 808 strani

(Feministična viktimologija in psihologija)

Avtorice so si zadale ambiciozen cilj predstaviti perspektive feministične viktimologije in z viktimologijo povezane psihologije. V znanstveni monografiji, ki obsega dobrih osemsto strani, vključujoč sezname tabel, slik in literaturo, so prikazale razvoj viktimoloških perspektiv v povezavi s feminističnim gibanjem po svetu ter družbenimi spremembami in razvojem feministične viktimologije v Bosni in Hercegovini. Gre za avtorice, ki pripadajo različnim generacijam bosansko-hercegoveške viktimologije, kazenskega prava, psihologije in sociologije. Tako kot je viktimologija multidisciplinarna, je tudi avtorski sestav temu primeren.

Obravnavane teme so aktualne in tudi sledijo ciljem trajnostnega razvoja Združenih narodov, pri čemer je poudarek na zaščiti deklic in žensk. Temeljno sporočilo knjige je skrb za ženske, družine in deklice, ki se pogosto znajdejo v položaju strukturnih in drugih viktimizacij (od trgovine z ljudmi, novodobnega suženjstva do nasilja v družini). Avtorice se zavedajo tudi številnih perspektiv viktimologije (narativne, forenzične, mednarodne, kritične, zelene in kulturne). Po branju knjige menim, da avtorice poudarjajo poleg feminističnih perspektiv, ki spadajo v kritično viktimologijo, predvsem perspektive narativne in kulturne viktimologije. Ne pozabijo pa tudi na mainstream in administrativne perspektive ter pomen viktimologije za spremembo zakonodaje in družbenih praks formalnih nadzorovalcev in civilne družbe. Kritično ocenijo položaj žensk pri zagotavljanju človekovih pravic. Preden se lotijo analiz in kritike družbe, predstavijo različne feministične perspektive od socialističnih, radikalnih, psihoanalitičnih, črnskih, liberalnih. Ne glede na usmeritev sta vsem skupni diskriminacija in zloraba žensk ter posledično prizadevanja za zaščito deklic in žensk.

Knjiga je strukturirana tako, da avtorice predstavijo izhodišča izjemno obsežne predstavitve in razprave o mnogoterih perspektivah viktimizacij, v ospredju katerih so ženske. Uvodoma opredelijo feministično viktimologijo, pri čemer presega stereotipne poglede na feministično teorijo in aktivizem žensk za enakopravnost ter ustrezno priznavanje pravic in svoboščin. Sledi razprava o ženskah v Bosni in Hercegovini, razmerjih med spolom kot biološko komponento (angl. *sex*) in njegovo družbeno vlogo (angl. *gender*) ter razvoju feministične misli v patriarhalni bosansko-hercegovski družbi. Diskriminacija deklic v izobraževanju, kulturi in medijih je

naslednje poglavje, ki nazorno, tudi s primeri iz popularne literature, kaže na pojmovanje žensk v družbi. Poleg diskriminacije sta tu še seksizem in sovraštvo do žensk, ki bi ju bilo mogoče označiti v kontekstu preučevane družbe (in širše) kot mit o hegemonični, racionalni moškosti in podredljivi emocionalni ženskosti. V razpravi o pesmih Zdravka Čolića je obravnavana »Kao moja mati« (slo. Kot moja mati), kjer gre za preslikavo lastnosti matere na svojo ženo, partnerico in prenos modela patriarhalnih odnosov na mlade. Sledi pesem »Zmija-žaba« (slo. Kača-žaba) kot klasičen primer seksizma, ki zgodbe o ženskah pripoveduje na poseben način in že s tonom sporoča o njihovi inferiornosti. Tudi pesem Sultanova žena priča o vlogi in položaju ženske, soproge v odnosu do partnerja, moža vladarja. Najbolj očiten primer pripisovanja vloge ženske v tipični moški družbi pa je pesem o ženski, ki služi moškemu in ima naslov »Moja praktična žena« (slo. Moja praktična ženska/žena). Zadnja pesem sporoča, da je ženska neke vrste »jukebox«, saj s pritiskom na tipko, ne glede na čas ali okoliščine, zadovolji svojega moškega, on pa je v tem odnosu implicite prikazan kot parazit, »hadžija«.

Viktimološkim analizam pesmi sledi poglavje o pokazateljih nasilja, ki temelji na spolu, od strukturnega nasilja do konkretnega telesnega. Podatki so zaskrbljujoči. Avtorice po zelo obsežnih delih poglavja povzamejo glavne ugotovitve, ki imajo vrednosti za razpravo in ukrepe za zmanjšanje revščine, izobraževalno in zaposlovalno politiko, kulturne vzorce ter prevencijo sovraštva in nasilja v družbi. Podatkom o splošnem stanju prebivalstva s poudarkom na ženskah in deklicah sledijo ugotovitve viktimizacijske študije žensk in deklic v Bosni in Hercegovini. Avtorice predstavijo viktimizacije oziroma kršitve pravic do življenja in psihofizične integritete, kršitve človekovih pravic in svoboščin. Predlagajo tudi ukrepe za zmanjšanje viktimizacij, ki so pogojene tudi s pomanjkljivostmi in nacionalnimi predpisi ter vlogo žensk v družbi. Ukvarjajo se tudi s tematiko pravne zaščite žensk in deklic ter otrok, kjer kljub načelnim stališčem in zakonodaji, ki se približuje razvitim zahodnim družbam (vsaj v teoriji), odnos do žensk, deklic in otrok v praksi še vedno šepa, predvsem ko jih je treba zaščititi. Še vedno se žrtve bolj stigmatizirajo, kot pa da bi se jim pomagalo prebroditi posledice primarne viktimizacije. Poleg tega primeri sekundarne in terciarne viktimizacije niso redki. Vse to kaže na splošen odnos do ljudi, posebej žensk in otrok, in na ceno človeškega življenja na

sploh. Sledi poglavje o nasilju v družini, v katerem se avtorice ukvarjajo s podobnimi problemi kot avtorji številnih drugih viktimoloških študij. Družina in partnerstvo, sobivanje ljudi so še vedno področja, na katerih je formalno družbeno nadzorstvo uspešno in učinkovito omejeno. Čeprav je že več kot štirideset let, odkar so se začele poudarjati pravice otrok do življenja v zdravem, spodbudnem in varnem okolju, do šolanja in nasploh zagotavljanja možnosti za odraščanje v zdrave in spodobne odrasle osebe, je v preučevanem okolju še vedno veliko izzivov. Pravzaprav je teh izzivov več kot kjerkoli drugje, ker se v pokonfliktni družbi mešajo vrednote patriarhalne družbe z neoliberalnimi vrednotami in tekmovalnostjo na vseh področjih. Politike in predpisi so ena resničnost, praksa pa se ne ujema vedno z želenim idealom obravnave zadev v interesu ranljivih, nemočnih in ogroženih. V nadaljevanju avtorice obravnavajo deklice in ženske žrtve trgovine z ljudmi. Kritika veljavnih politik na tem področju je v tem, da blago in neučinkovito odzivanje države krepi kriminalno dejavnost, v kateri so deklice in mlade ženske novodobne sužnje, žrtve organizirane kriminalitete. Sledi ukvarjanje s temo spolnega nadlegovanja otrok in odraslih, ki zajema tudi predloge ukrepov za bolj civilizirano vedenje med spoloma, predvsem moških. Še vedno namreč velja pravilo, da je »pravi moški« tisti, ki je vztrajen, čeprav so avtorice mite o pravi moškosti in pravi ženskosti kritično presodile že na začetku pisanja.

Hujše oblike spolnega nasilja, pri čemer se ogrozi reprodukcijska funkcija žensk s telesnimi poškodbami ali poškodbami genitalij, so predmet posebnega poglavja, v katerem so opisane posebno hude oblike spolnega nasilja nad deklicami in ženskami. Sledita poglavje o mobingu (predvsem nad osebami ženskega spola) in razprava o dejavnih tveganja za viktimizacije pri deklicah in ženskah. Sklepno dejanje monografije so predlogi za preprečevanje viktimizacije deklic in žensk. Kljub vsemu pa se na koncu dela avtorice vrnejo tja, kjer so začele – k razlogom za feministično gibanje v povezavi z zlorabami žensk, bolečinami, trpljenjem in škodo, ki jo utrpijo žrtve. Poleg tega znova omenijo sindrom zlorabljenе ženske, sekundarno viktimizacijo, obtoževanje žrtev spolnega in medosebnega nasilja ter pravne ukrepe za odzivanje na zlorabe deklic in žensk v sodobni družbi.

Odlika knjige so dober pregled literature temeljnih raziskav in razprav s področja feministične viktimologije, odlično raziskovanje v nacionalnem okolju in kritični pogledi na viktimizacije deklic in žensk. Monografija dobro razkriva predodke in stereotipe o spolnih vlogah ter vlogi žensk v sodobni družbi, s čimer presega viktimološke perspektive in bralcu ponuja v razmislek številne perspektive življenja v sodobni, spreminjajoči se brezcutni družbi, ki je normalizirala različne oblike viktimizacije in bolj obsoja žrtve kot storilce kaznivih dejanj. Knjiga je tudi odlična nadgradnja viktimoloških mo-

nografij iz bližnje preteklosti (Džumhur, 2021; Meško idr., 2021; Nikolić-Ristanović, 2019; Ramljak in Simović, 2006). V delih Nikolić-Ristanović (2019) in Džumhur (2021) je rdeča nit feministična perspektiva v viktimologiji, medtem ko druga dela predstavijo del širše viktimološke misli, raziskovanja in razprave o položaju žrtev kaznivih dejanj v sodobni družbi.

Monografija je kljub velikemu obsegu delo, ki ga priporočam raziskovalcem, predavateljem na univerzah, ustvarjalcem politik in praktikom na področju dela z oškodovanci kaznivih dejanj v državah nekdanje Jugoslavije in vsem, ki berejo literaturo v enem od jezikov nekdanje Jugoslavije. Feministične perspektive niso uporabne samo za obravnavo žensk, ampak imajo univerzalno vrednost, saj poudarjajo vrednote, ki so pomembne za človeštvo, sobivanje, medsebojno spoštovanje, toleranco in pravičnost. Ne nazadnje pa odlično odslikavajo cilje trajnostnega razvoja Združenih narodov, s poudarkom na boju proti revščini, za dobro zdravje in blaginjo, kakovostno izobraževanje, enakost med spoloma, spodobno delo in ekonomsko rast, zmanjševanje neenakosti, trajne skupnosti, mir, pravosodje in močne institucije ter partnersko sodelovanje, v tem primeru pri zaščiti žrtev kaznivih dejanj in nasilja.

Gorazd Meško

Literatura

1. Džumhur, J. (2021). *Viktimologija u teoriji i praksi u postkonflikt-nom društvu: perspektiva Bosne i Hercegovine*. Centar ženskih prava.
2. Meško, G., Sarik, E. in Getoš, A. M. (2021). *Mapping the victimological landscape of the Balkans: A regional study on victimology and victim protection with a critical analysis of current victim policies*. Duncker & Humblot.
3. Nikolić-Ristanović, V. (2019). *Od žrtve do pobednika: Viktimologija kao teorija, praksa i aktivizam*. Prometej.
4. Ramljak, A. A. in Simović, M. N. (2006). *Viktimologija*. Panevropski univerzitet Apeiron.